МҮӘЛЛИМ СӨЗҮ МҮГӘДДӘСДИР

ОЧЕРК

Онун ишләдији мәктәби аддым-аддым, синиф-синиф кәздим. Мүәллимләрлә, шакирдләрлә, тәбрикә кәлмиш валидејнләрлә сөһбәт етдим. Нечә-нечә мәһәббәт долу бахышлар көрдүм. Шакирдләр елә севинирдиләр ки, санки онларын аталарына гәһрәманлыг ады верилмишди. Мүәллимләр елә фәрәһләнирдиләр ки, санки һәрәсинин синәсиндән бир улдуз асылмышды.

«Москвадан гајыдандан сонра көрүшәрик, сөһбәт едәрик, сонра јазарам» дүшүнүб кери дөндүм. Зәрбәли Сәмәдову тәсәввүрүмдә чанландырмаг үчүн вахты илә мәнә дәрс демиш мүәллимләри көзләрим өнүнә кәтирдим. Онларын һамысында нә исә доғма бир чәһәт көрүрдүм. Зәрбәли мүәллими ән көзәл мүәллимләримә бәнзәтмәјә чалышырдым. Лакин бу бәнзәтмә нәдәнсә там, ајдын дејилди. Көрүнүр, бүтүн мүәллимләри бирләшдирән чәһәтләрдән башга, онлары ајыран хүсусијјәтләр дә вардыр. Бу хүсусијјәтләри өјрәнмәк, билмәк лазым иди. Зәрбәли мүәллимин Бакыја гајытмасыны көзләдим.

...«Бакы; Фирдөвси күчәси, 23». Бу, Зәрбәли мүәллимин ев үнваныдыр. Тәсадүфә бах ки, онун үнваны да әдәбијјатла бағлыдыр. Амма, јахшы тәсадүфдүр. Ону да гејд едәк ки, Зәрбәли мүәллими доғма әдәбијјатымызла бағлајан амилләр арасында бирчә бу тәсадүфдүр. Галан һәр нә варса онун шүурунун вә гәлбинин ишидир. О, әдәбијјатын вургуну, һәм дә мүбариз вургунудур. Һәр һансы бир сәнәти севмәк аздыр. Кәрәк онун уғрунда бүтүн варлығынла мүбаризә апарасан, ону башгаларына да севдирәсән.

...Евдә тәк иди. Аиләси баға кетмишди. О гәдәр дә бөјүк олмајан икиотаглы мәнзилин гапысы һава исти олдуғундан ачыг иди.

— Јәгин ки, мәни көзләјирсиниз?

— Бәли, сизи көзләјирәм. Мән вә'димә дүз адамам.

— Дејәсән, нә исә јазырсыныз?

— Бәли. Әјләшин, бу саат һәр шеји данышарам. Материал чохдур, фикир етмәјин.

Бу, журналистләрлә сөһбәтин нә олдуғуну биләнбир адамын ејһамы иди. Әјләшдим. Ики стәкан әтирли чајын столун үстүнә нә вахт кәлдијиндән хәбәр тутмадым. Бу гочаман мүәллимин һәрәкәтләрини көрән һеч вахт она гоча демәз. О, чевик һәрәкәт едир, һәрарәтлә данышыр, һәмсөһбәтини дарыхмаға, суаллар вермәјә гојмурду.

— Чајы сојутмајын!

Көзүм дивардан асылмыш гысагол, лавсан көјнәјин сол дөшүндәки гызыл улдуз нишанына сатащды. Хәјалым јахын кечмишә, Зәрбәли мүәллимин гәһрәман ады алдығы күнләрә, 190 нөмрәли мәктәбин севинчлә ашыб-дашдығы күнләрә гајытды.

— Бир аз әввәл Мәтбуат Комитәсинә кетмишдим. «Мүасирләрим һаггында хатирәләрим» адлы бир китаб јазмаг истәјирәм. Әслинә бахсан, һазырдыр. Бир аз сәлигә-саһмана салмаг лазымдыр. Комитәдә мәмнунијјәтлә разылыг вердиләр. «План, әризә, аннотасија кәтирин» дедиләр. Бах, будур, инди отуруб чохдан јазмаг истәдијим һәмин китабын планы үзәриндә ишләјирәм. Мәнчә марағлы китаб олачаг. Кечмишдә јашајыб-ишләмиш көркәмли педагогларымыз һаггында аз да олса јазыблар. Онларын һәјаты, дүнјакөрүшү, педагожи үсуллары барәдә мүәјјән әдәбијјат вардыр. Мән исә бу күн мәктәбләримиздә, институтларымызда дәрс дејән, маариф системиндә чалышан, республиканын педагожи һәјатына рәһбәрлик едән мүасирләрим һаггында, онларын иш тәчрүбәләри барәдә јазачағам. Елә дүшүнүрәм ки, фајдасыз олмаз. Һә, дејәсән мәтләбдән узаглашдым. Ахы, сизин сualларыныз олмалыдыр.

Дүзү, мән ону суалсыз динләмәк истәјирдим. Чүнки белә оланда јазмаг да асандыр. Бир дә ки, онунла бу күнкү көрүшүм, сөһбәтим әввәлчәдән һазырладығым «даими» суалларын чохуну арха плана атмышды. Инди ондан һарада, нә вахт доғулдуғуну, һансы илин һансы ајында, һансы мәктәбә дахил олдуғуну сорушмаг, сонра јазмаг марагсыз оларды.

О, мәни көзләјирди.

— Мүәллимлији өзүнүзә сәнәт сечмәјинизин, бу сәнәтдән һеч вахт ајрылмамағынызын сәбәби нә олуб?

О, бир анлыға сусду.

— Бу суала чаваб вермәк үчүн ики гыса әһвалат данышачағам. Мәнә елә кәлир ки, һәмин әһвалатлар һәр шеји ајдынлашдырачаг.

Биринчи әһвалат. Бу, мәним анама вердијим бир вә'д илә әлагәдардыр. Ушаг идим. Гоншумузда бир адам јашајырды. Һәр күн сәһәр голтуғунда китаб һара исә кедирди. Мән тездән дурар, адыны, миллијјәтини билмәдијим һәмин «китаблы адамын» ардынча бахар, бахардым. Бир дәфә, ики дәфә. Нәһајәт анам Әсмәт сорушду: Зәрбәли, бу кишини нијә күдүрсән?

— Ана о кимдир? Һансы гуллугда ишләјир? Дејәсән бөјүк адамдыр, чохлу китабы вар?!

— Бөјүк адам олдуғуну билмирәм. Ону дејә биләрәм ки, мүәллимдир. Һарадаса дәрс дејир. Билирсәнми, мүәллим нә демәкдир? Инсанлара билик, тәрбијә, савад верәндир.

Ајлар, илләр ушаглығы мәндән узаглашдырырды. Лакин о «китаблы адамын» сурәти көзләрим өнүндән кетмирди. Савадлы, билikли, мә'рифәтли олмаг, һәлә үстәлик башгаларынын гаршысында елм-үрфан гапысы ачмаг арзусу мәнимлә биркә бөјүјүрдү.

— Мән дә мүәллим олачағам.

Ким билир, бәлкә дә бу сөзләр анама ушаг шылтаглығы кими көрүндү. Лакин гәрарым гәти иди.

Илләр кечди. Анам ушаглыг вә'димә нечә әмәл етдијими көрдү. Бу арзума чатмагда биринчи гајғыкешим Совет һакимијјәти, икинчиси исә көркәмли јазычы вә педагог Абдулла Шаиг олду. Дејирләр ки, һәр кәсин гәлбиндә севдији бир инсанын абидәси олур. Әкәр бу дүздүрсә, онда Шаиг мүәллимин һејкәлини мәним көнлүмдә арајын. Әсил мүәллимләр адамы өләнәдәк өјрәдирләр. Әсил шакирдләр дә сон мәнзиләдәк өјрәнмәлидирләр. Шаиг мүәллим мәним инди дә мүәллимимдир.

Икинчи әһвалат. Бу һадисә мәним мүәллим олмағыма јох, һәмин сәнәтә бәсләдијим мәһәббәтә аиддир. Мән ушаглары чох севирәм. Гәрибәдир, гочалдыгча, ушаглыгдан узаглашдыгча ушаглара олан мәһәббәтим даһа да артыр. Ушаглары севмәдән дәрс демәји, сөзүн һәгиги мә'насында мүәллим олмағы хәјалыма кәтирә билмирәм.

СӘНИН ӨМРҮН

Бакыдакы 190 нөмрәли мәктәбин мүәллими Зәрбәли Сәмәдова Сосиалист Әмәји Гәһрәманы ады верилмәси мүнасибәти илә

Чәкдикчә јүкүнү ше'рин, сәнәтин
Үстүнә каһ јағыш, каһ алов јағыр.
Мәним зәһмәтимдән сәнин зәһмәтин
Он дәфә чәтиндир, он дәфә ағыр.

— — —

Әлинин сојугда үшүтмәјән кәс
Дәрк етмәз борандан кечмәк нә шејдир.
Бир ушаг назыны чәкмәјән билмәз
Мин ушаг назыны чәкмәк нә шејдир.

— — —

Илк сөз, илк мүәллим дүнјаја дәјәр,
Дујурам бу һөрмәт, бу иззәт нәдир.
Бөјүкдән, кичикдән сорушсан дејәр
Бинанын гүдрәти өзүлүндәдир.

— — —

Инсан вар өзүнү дүшүнүр анчаг,
Архадан чәкилиб архасыз галыр.
Инсан вар јурдунда милјон чил-чыраг,
Милјон оғул галыр, милјон гыз галыр.

— — —

Бир гәлбин дөјүнүр нечә синәдә,
Сөзүнү гызымын сөзүндә ахтар.
Нә ејби шәклини чәкдирмәсән дә
Шәклини оғлумун көзүндә ахтар.

— — —

Дағлар башы кими ағарыр башын
Бу да бир илк баһар, бир хош сәһәрдир.
Сорушмаг нә лазым, нечәдир јашын
Өмрүн, балаларын өмрү гәдәрдир.

Һүсеји ҺҮСЕЈНЗАДӘ

Полша јазычысы Јануш Корчакын ушаглар үчүн јаздығы агыллы, мәзмунлу «Крал биринчи Матиуш» китабыны јәгин ки, чохлары охујуб. О, дүнја халгларынын әксәријјәтинин дилинә тәрчүмә едилмишдир. Достларынын вә јахын адамларынын «Гоча доктор» дејә чағырдыглары Јануш Корчак көркәмли јазычы олмагла бәрабәр, һәм дә мәшһур педагог иди. Јетим ушаглар үчүн хүсуси мәктәбләр тәшкил едир, онлара өз педагожи системи үзрә тәрбијә верирди. Варшава алман фашистләри тәрәфиндән ишғал едилән заман есесчиләр јетим ушаглары вә онларын рәһбәрини — Корчакы газ камериндә мәһв етмәк гәрарына кәлдиләр. Әмәлијјаты јеринә јетирмәји кәнч алман забитинә тапшырмышдылар. Һәмин забит һәлә ушаг икән Јануш Корчакын әсәрләрини чох севмиш, «Крал биринчи Матиуш»у дөнә-дөн охумушду. О, биләндә ки, мәһв едәчәји ушагларын мүәллими, онун чох севдији јазычы вә педагог Ко чакдыр демишдир:

— Сиз гала биләрсиниз.

— Бәс ушаглар? — дејә Корчак сорушмушдур.

— Ушаглары гырачағыг.

— Сәһв едирсиниз. Һамы алчаг дејилдир.

Корчак өлүм ајағында да әмәлинә садиг галмыш, «балалары» илә бирликдә газ камериндә мәһв олмушдур.

Мәнә елә кәлир ки, мүәллимин, әсил педагогун тәрбијә етдији нәслә мәһәббәтини билдирмәк үчүн бу, көзәл мисалдыр.

...Абшерон бағларына пајыз кәлмишди. Ағачларын көлкәсиндә, саһил гумларынын үзәриндә динчәләнләрин сајы јаваш-јаваш азалырды. Шәһәрдән бағлара, Бакы кәндләриндән шәһәрә ишләјән фајтонлар да сејрәлмишди. Бир аја јахын иди ки, Зәрбәли мүәллимин дәрс дедији мәктәбдә мәшғәләләр башланмышды. Лакин нәдәнсә онун севимли тәләбәләриндән бири нечә күн иди ки, дәрсә кәлмирди. Гыз әввәлләр дә бир нечә дәфә дәрсдән галмыш, бунун сәбәбини атасынын тәзә, кәнч бир гадынла евләнмәси илә әлагәдар изаһ етмишди. Зәрбәли мүәллим ону бир ата мәһәббәти илә истәјирди. Тәһсилини баша вурмаг үчүн гыза һәр чүр көмәк етмәјә һазыр иди. Одур ки, бир нечә дәфә шакирдин евинә кетди. Лакин һеч кәси тапыб сөһбәт едә билмәди. Ата өз гызыны вә тәзә арвадыны көтүрүб Билкәһә көчмүшдү.

Зәрбәли мүәллим дәрсдән сонра јенә ораја кедирди. Көрәсән гызын атасы ону нечә гаршылајачаг? Бәлкә һеч данышмаға дәјмәз?

Тәрәддүдләр ону јолундан дөндәрә билмәди. Зәрбәли мүәллим һәјәт-һәјәт, гапы-гапы кәзиб онларын евини тапды. Гызын атасы Зәрбәли мүәллимин сөһбәтини, төвсијәләрини динләдикдән сонра деди:

— Гыз мәнимдирсә, өзүм биләрәм.

Бу чавабы ешидәндә Зәрбәли мүәллимин јадына Мирзә Әләкбәр Сабир дүшдү. Көрүнүр, бөјүк шаир беләләрини нәзәрдә тутубмуш. «Оғул мәнимдир әкәр, охутмурам, әл чәкин!»

Зәрбәли мүәллим чох деди, гызын атасы аз ешитди. О, гызыны тәзә арвадына гуллугчу етмәк фикриндә иди. Зәрбәли мүәллимин дә гәрары гәти иди. Һәм дә о бу гәрары һәјата кечирмәкдә тәк дејилди. Совет һөкумәтинин ичбари тәһсил һаггында гануну вар иди.

Гочаман мүәллим дедијини етди. Гыз тәһсилини баша вурду. Али савадлы зијалы олду.

— Һәјатыныздакы ән әламәтдар һадисәләр һансылардыр?

Бу суала чаваб верәркән онларча һадисә сајды. Кечмиш шакирди, инди республика Али Совети Рәјасәт Һеј'әтинин катиби Зәрифә Шүкүрованын она «Әмәкдар мүәллим» нишаны верәркән дедији тәбрик сөзләрини хатырлады. Исте'дадлы јазычы, көркәмли дөвләт хадими, кечмиш шакирди Шыхәли Гурбановун намизәдлик диссертасијасы мүдафиә етдији күнү јада салды. Онун шакирдләриндән он дөрд нәфәрин елмләр намизәди, ики нәфәрин исә елмләр доктору олдуғуну сөјләди. Јазычыларла, шаирләрлә көрүшләриндән нечә-нечә хатират данышды.

190 нөмрәли мәктәби јазычы вә шаирләрин «икинчи еви» адландырмаг олар. З. Сәмәдовун тәшәббүсү илә бурада нечә-нечә әсәрин мүзакирәси кечирилмиш, јазычы вә шаирләримизлә нә гәдәр көрүшләр тәшкил едилмишдир. Хатирә албомларында бу көрүшләри тарихә чевирән шәкилләр төкчә мәктәб үчүн дејил, һәм дә әдәбијјатымыз үчүн кәләчәјин гијмәтли сәнәдидир.

Ағсачлы мүәллимин китабханасыны јазычы вә шаирләрин автограф «музејинә» бәнзәтсәк сәһв етмәрик. Бурада онун дәрс дедији алимләрин, шаирләрин, јазычыларын, инчәсәнәт хадимләринин сәмими сөзләри јазылмыш онларча китабы вардыр.

Зәрбәли мүәллим тәчрүбәсини вә билијини төкчә ушаглара вермир. Онун мүхтәлиф мөвзуларда јаздығы 200-дән чох мәгаләси габагчыл мүәллимләрин иш тәчрүбәсиндән, әдәбијјата аид бу вә ја дикәр мөвзунун тәдрис методикасындан бәһс едир. «Алданмыш кәвакиб» әсәринин тәдриси тәчрүбәсиндән», «Чаббарлыны нечә тәдрис едирәм», «Азәрбајчан дили вә әдәбијјатынын тәдриси», «IX синифдә «Пушкинин өлүмүнә Шәрг поемасы»нын тәдриси тәчрүбәсиндән», «VIII синифдә М. Фүзулинин «Вәфа һәр кимсәдән...» гәзәлинин тәдриси тәчрүбәсиндән»...

Сөһбәт заманы гәһрәман мүәллим деди ки, Москвада она Гызыл Улдуз тәгдим едиләркән севинчиндән ағламаг истәмишди. Бу хәјалдыр, јохса һәгигәт? Һәмин суал гочаман мүәллими саатларла дүшүндүрмүшдүр. Јадына евләринин пәнчәрәсиндән ушаг икән архасынча бахдығы о «китаблы адам» кәлмишди. Анасыны хатырламышды. Һәр шеји хәјал дејил, һәгигәт олдуғуну бир даһа дәрк едәндә өзүнү чох хошбәхт санмышды.

«Мүәллим» сөзү мүгәддәсдир. Мән дејәрдим ки, «ана», «Вәтән» сөзүндән сонра бу ән һөрмәтли сөзләрдән бирдир. Кәнч Плеханов 74 јашлы Енкелсә мәктуб јазаркән ону «мүәллим» адландырмышды. Енкелс чавабында белә јазмышдыр: «Хаһиш едирәм, һәр шејдән әввәл мәнә «мүәллим» дејиб даһилләшдирмәјәсиниз». Бу, пролетариатын мүәллимләриндән биринин «мүәллим» сөзүнә вердији бөјүк гијмәтдир.

Расим СӘФӘРОВ